

УДК 371.32:821.161.2

DOI 10.31654/2663-4902-2018-PP-4-81-83

Іващенко А. С.

здобувач кафедри методики викладання української мови і літератури Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, учитель Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради

ОСОБЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ УМІНЬ АНАЛІЗУВАТИ ОБРАЗИ-СИМВОЛИ

У статті окреслено роль літературного спостереження в процесі формування в учнів умінь аналізувати образи-символи на уроках української літератури. Автор розкриває особливості спостереження над образами-символами та розглядає його як один із методів лінгвістичного аналізу, подає орієнтовний поетапний алгоритм вироблення в учнів відповідних умінь і навичок. У статті визначено основні етапи формування в старшокласників спеціальних знань та вмінь, необхідних для аналізу образів-символів. Подано теоретичне обґрунтування ефективної інтерпретації художніх творів у процесі спостереження над образно-символічними утвореннями.

Ключові слова: спостереження, образ-символ, художній текст, читання, інтерпретація, формування вмінь.

Постановка проблеми. Проблема формування в старшокласників умінь аналізувати образи-символи на уроках української літератури безпосередньо пов'язана з процесом спостереження над художнім твором. Специфіка вивчення образів-символів передбачає вироблення в учнів здатності "бачити" позасюжетні елементи, стильові доміанти, стилістично-марковану лексику, ключові слова й інші структури, що несуть у собі символічне значення для певного контексту. Як зазначає В. О. Сухомлинський, "... спостереження – мати осмислювання й запам'ятовування знань" [3, с. 72]. Саме тому спостереження є необхідною умовою діяльності як у процесі дослідження літературного твору взагалі, так і під час формування в учнів умінь аналізувати образи-символи зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над питанням літературного спостереження на уроках української літератури працювали Ю. Бондаренко, О. Савченко, О. Фенцик, С. Романюк, Н. Богданець-Білоskalенко.

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначити особливості та роль спостереження над образами-символами у процесі формування в старшокласників умінь і навичок інтерпретації художнього твору.

Виклад основного матеріалу дослідження. За словами психологів, спостереження – це "цілеспрямоване, довільне, і, як правило, спеціально організоване сприйняття тих чи інших явищ дійсності" [2, с. 110]. У процесі інтерпретації художнього тексту спостереження постає одним із найважливіших методів лінгвістичного аналізу. Вивчення функціональної ролі образів-символівмистецького твору можливе лише через дослідження особливостей художньої мови літературного тексту. "Із спостережень не тільки черпаються знання, – у спостереженнях знання *живуть*, завдяки спостереженням вони, можна сказати, *їдуть в обіг*, застосовуються як інструменти в праці" [3, с. 71].

Для якісного сприйняття художнього твору перевагу треба віддавати саме спостереженню, а не спогляданню, тому що у спостереженні наявна "мета, організація конкретного способу... об'єкт та предмет" [2, с. 110]. Результатом спостереження є пізнання. "Тому вчитель-словесник повинен постійно забезпечувати якісну текстуально-споглядальну роботу, насичувати уяву школярів яскравими враженнями, а знання – чітким розумінням авторського образотворення..." [1, с. 30].

Для здійснення літературного спостереження в процесі формування в старшокласників умінь аналізувати образи-символи на уроках української літератури учитель повинен:

1. *Підготувати учнів до цілеспрямованого спостереження художнього твору.* На початковому етапі роботи необхідною є актуалізація знань (у тому числі й про образ-символ), уявлень, почуттів учнів. Не менш важливе завдання для вчителя-словесника – викликати інтерес, збудити читацьку увагу, підготувати читачів до емоційного сприйняття твору через образно-символічні структури.

2. *Правильно організувати спостереження над літературним твором.* Зважаючи на те, що первинне ознайомлення (спостереження) учнів із твором відбувається в позаурочний час, учителю необхідно здійснити установку на досягнення мети через виконання спеціальних випереджувальних завдань. Орієнтація читачів на виявлення в тексті образів-символів сприяє виробленню в школярів навичок вдумливого читання.

3. *Підібрати спеціальні форми роботи, що забезпечать поглиблене осмислення тексту старшокласниками.* Важливим завданням для вчителя є скоординувати дії учнів таким чином, аби під час аналізу художнього твору, тримаючи в полі зору образи-символи, створені автором, вони змогли встановити причину-наслідкові зв'язки, розкрити роль виражально-зображальних засобів мови, визначити проблемно-тематичну спрямованість твору, авторську ідею та інше.

Враховуючи жанрову та стильову специфіку літературного матеріалу, повторне спостереження, яке відбувається колективно вже на уроці й під керівництвом учителя, може здійснюватися як над цілісним художнім твором, так і над його ключовими фрагментами.

4. *Організувати роботу учнів над виражально-зображальними засобами твору.* Особливості інтерпретації літературного тексту через образно-символічні утворення вимагає спостереження над словесно-образними елементами. Різноманітні форми словесного вираження авторської думки неможливо дослідити без врахування внутрішньотекстових та зовнішніх механізмів символізації художніх образів.

На цьому етапі спостережливність учнів відіграє найважливішу роль. Адже старшокласники повинні "побачити" в літературному матеріалі ті фрагменти, які містять у собі образи-символи. Тут можуть бути самі художні образи, різноманітні художні засоби, складні синтаксичні конструкції, заголовок твору та інше. Тому літературознавчий аналіз художнього тексту може відбуватися лише у взаємодії із лінгвістичним.

5. *Провести емоційно-оціночну роботу.* Процес інтерпретації художнього твору старшокласниками – це поетапна робота, під час якої учні виконують низку дій: проводять спостереження над літературним текстом, виявляють ключові образно-символічні елементи, визначають їхню функціональну роль та дають теоретичне обґрунтування цьому явищу, узагальнюють отримані результати. Сам процес спостереження спрямований на емоційно-чуттєве пізнання, яке здійснюється через образне мислення, творчу уяву школярів, дослідницькі дії, аналіз виявленого, встановлення функціональної ролі та глибоке осмислення сприйнятого. Такий підхід до формування в учнів умінь аналізувати образи-символи на уроках української літератури, в основі якого лежить спостереження, диктується психологією сприйняття художнього твору старшокласниками.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, особливості літературного спостереження в процесі формування в учнів умінь аналізувати образи-символи полягають у створенні необхідних умов для інтерпретації художнього твору, які включають: підготовку до цілеспрямованого спостереження, організацію спостереження, підбір ефективної форми роботи й спеціальних завдань, організацію дослідницької діяльності над виражально-зображальними засобами твору, узагальнення учнями отриманих результатів і систематизацію набутих умінь.

Названі етапи роботи не є аналогом структури уроку. Це своєрідний алгоритм, дотримання якого допоможе ефективно застосувати спостереження над образами-

символами в процесі формування в старшокласників умінь і навичок інтерпретації художнього твору. У перспективі подальших досліджень цей алгоритм можна розширити, деталізувати та доповнити практичним матеріалом.

Література

1. Бондаренко Ю. Літературні спостереження в школі як вид діяльності. *Українська мова і література в школі*. 2018. № 3. С. 30–33.
2. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури: навч. посіб. для вищої школи. Київ: Наукова думка, 1998. 16 с.
3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Київ: Радянська школа, 1988. 310 с.

References

1. Bondarenko Yu. Literaturni sposterezhennia v shkoli yak vyd diialnosti. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*. 2018. № 3. S. 30–33.
2. Maksymenko S. D. Psykholohiia v sotsialnii ta pedahohichnii praktytsi: metodolohiia, metody, prohramy, protsedury. Navchalnyi posibnyk dlia vyshchoi shkoly. Kyiv: Naukova dumka. 1998. 216 s.
3. Sukhomlynskyi V. O. Sto porad uchytelevi. Kyiv: Radianska shkola, 1988. 310 s.

Иващенко А. С.

соискательница кафедры методики преподавания украинского языка и литературы Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя

Особенности литературного наблюдения в процессе формирования у учащихся умений анализировать образы-символы

В статье очерчена роль литературного наблюдения в процессе формирования у учеников умений анализировать образы-символы на уроках украинской литературы. Автор раскрывает особенности наблюдения над образами-символами и рассматривает наблюдение как один из методов лингвистического анализа. Подаёт ориентировочный поэтапный алгоритм выработки у учеников соответствующих умений и навыков. В статье определены основные этапы формирования у старшеклассников специальных знаний и умений, необходимых для анализа образов-символов, представлено теоретическое обоснование эффективной интерпретации художественных текстов в процессе наблюдения над образно-символическими образованиями.

Ключевые слова: наблюдение, образ-символ, художественный текст, чтение, интерпретация, формирование умений.

Ivashchenko A. S.

Doctoral student, Department of Teaching Methodology of Ukrainian Language and Literature, Nizhyn Mykola Gogol State University

Peculiarities of of Literary Observation in the Process of Forming Students' Skills to Analyze Symbolic Images

The article focuses on the role of literary observation in the process of forming students' ability to analyze symbolic images at the lessons of Ukrainian Literature. The author reflects upon the features of symbolic images observation and considers observation to be one of the methods of linguistic analysis. The author presents an algorithm for developing relevant skills and abilities in the students. The study dwells upon the key stages of forming special knowledge and skills in high school students, necessary for analysis of symbolic image structures in belles-lettres. The theoretical justification of the ways of effective learning of literary works at Ukrainian Literature lessons is given. Therefore, implicit and explicit text factors of image construction play an important role in the process of creating a symbol. The study of the mentioned algorithms is one of significant stages of forming the skill to analyze literary texts with symbolic images. The author believes the observation while learning belles-lettres through the prism of symbolism can contribute to effective comprehension of educational material. This so-called algorithm can be considered as the basis for further development of the methods of learning symbolic images at the lessons of Ukrainian Literature.

Key words: observation, symbolic image, literary text, reading, interpretation, skill formation.